

Μεταφράσεις Οικονομικών Κειμένων στα Ελληνικά: μια πρώτη περιήγηση στις προτιμήσεις των εποχών

Σ' αυτόν τον οδηγό μελέτης θα προσπαθήσουμε να κωδικοποιήσουμε κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με το υλικό που περιλαμβάνεται στη βάση δεδομένων του προγράμματός μας, σχετικά δηλαδή με τις καταχωρημένες στη βάση μας μεταφράσεις κειμένων οικονομικού ενδιαφέροντος στα ελληνικά. Φυσικά, η καταγραφή δεν είναι πλήρης, επιτρέπει όμως την εξαγωγή κάποιων πρώτων συμπερασμάτων.

Η πρώτη παρατήρηση που έχουμε να κάνουμε είναι ότι ενώ στην Ευρώπη η οικονομική σκέψη έχει ήδη γνωρίσει σημαντική ανάπτυξη κατά τον 18^ο τουλάχιστον αιώνα, με έργα των Quesnay, Smith, Bentham, Malthus και άλλων, μεταφράσεις τέτοιου είδους κειμένων στα ελληνικά εμφανίζονται μόλις κατά τον 19^ο αιώνα και, όπως θα δούμε παρακάτω, δεν πυκνώνουν παρά μόνο κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ού}.

Αυτό που αρχικά ίσως φαίνεται παράδοξο, μπορεί στην πραγματικότητα να εξηγηθεί μάλλον εύκολα. Καθώς το ελληνικό κράτος συστήθηκε μόλις στα 1830, δεν υπήρχε νωρίτερα η ανάγκη για μεταφράσεις κειμένων οικονομικού ενδιαφέροντος στα ελληνικά. Αλλά και μετά το 1830, καθώς η οργάνωση της επίσημης διδασκαλίας των Οικονομικών προχωρούσε αργά, οι μεταφράσεις σχετικών κειμένων ήταν λίγες και σποραδικές. Μπορούμε επίσης εύκολα να φανταστούμε ότι κατά τις πρώτες δεκαετίες μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους δεν υπήρχε ούτε η οικονομική δραστηριότητα που θα επέβαλλε την μετάφραση κάποιων οικονομικών εγχειριδίων, είτε για να συμβάλλουν στην ανάπτυξή της, είτε για να δώσουν τροφή στην πολιτική συζήτηση γύρω απ' αυτήν.

Έτσι, η πρώτη καταχώρησή μας αφορά μια μετάφραση του 1828 ([Jean-Baptiste Say](#)), η δεύτερη του 1833 ([Joseph Droz](#)), και ακολουθούν στα 1848 ο [Adolphe Thiers](#) και μερικές ακόμη κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα (π.χ. [Leroy-Beaulieu](#), 1889). Έτσι λοιπόν, σ' αυτή την πρώτη περίοδο, έχουμε λίγες μεταφράσεις, αραιά τοποθετημένες κυρίως μέσα δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.

Οι μεταφράσεις έργων οικονομικού ενδιαφέροντος πυκνώνουν κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Η οργάνωση των σχετικών σπουδών, που σταδιακά γινόταν όλο και καλύτερη, παίζει φυσικά μεγάλο ρόλο. Ξεχωρίζει εδώ η μορφή του Δημήτριου Καλιτσουνάκη, επί δεκαετίες τακτικού καθηγητή της Πολιτικής Οικονομίας στην ΑΣΟΕΕ.

Άλλοι παράγοντες συμβάλλουν επίσης στην ένταση της μεταφραστικής δραστηριότητας. Η άνοδος του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα κατά την περίοδο αυτή προκαλεί και την αύξηση του ενδιαφέροντος για τη μαρξιστική οικονομική σκέψη. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ίδιος ο πρώτος Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας, ο Παντελής Πουλιόπουλος, έκρινε σκόπιμο να ασχοληθεί προσωπικά με τη μετάφραση του [μαρξικού έργου](#). Καθώς όμως αυτές οι προσπάθειες δεν γίνονταν από ακαδημαϊκούς, αλλά από ανθρώπους που εμπλέκονταν ενεργά στο εργατικό και σοσιαλιστικό κίνημα τις εποχές, η τύχη τους ήταν μοιραία εξαρτημένη από τη δική του εσωτερική και εξωτερική δυναμική, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν δυσκολίες που κάποτε αποδεικνύονταν ανυπέρβλητες. Το παράδειγμα του Πουλιόπουλου είναι και πάλι διαφωτιστικό. Ο πρώτος Γ.Γ. του Κ.Κ.Ε. διαγράφηκε από το κόμμα του στα 1927, ακριβώς τη χρονιά της έκδοσης της μετάφρασης του [Κεφαλαίου](#), επειδή αντιτάχθηκε στον ανερχόμενο και μέσα στο Κ.Κ.Ε. σταλινισμό. Αργότερα φυλακίστηκε από το καθεστώς του Μεταξά και τελικά εκτελέστηκε από τις ιταλικές δυνάμεις κατοχής στα 1943.

Κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες, οι μεταφράσεις οικονομικών κειμένων πληθαίνουν σε βαθμό που να μην είναι πια εύκολο να γίνει ούτε πλήρης καταγραφή, αλλά ούτε και κάποια στοιχειώδης κωδικοποίησή τους.

Παρακάτω θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε μια πρώτη κωδικοποιημένη παρουσίαση των μεταφράσεων που εμφανίζονται στα ελληνικά κατά τον 19^ο και τις πρώτες δεκαετίες του 20^ο αιώνα¹.

Οι πρώτες μεταφράσεις: από τον 19^ο αιώνα στις αρχές του 20^ο

Κατά την περίοδο αυτή μεταφράζονται κυρίως έργα γάλλων συγγραφέων, στα οποία μεταφέρονται εκλαϊκευμένες οι φιλελεύθερες αντιλήψεις της κλασικής πολιτικής οικονομίας ([Fawcett](#), [Leroy-Beaulieu](#), [Block](#), [Garnier](#)). Είναι χαρακτηριστικό ότι επιλέγονται κείμενα κατεξοχήν απλά, που κάποιες φορές είναι γραμμένα ακόμα και σε μορφή ερωταπαντήσεων ([Rapet](#), [Say](#)).

¹ Η παρουσίαση αυτή αποτελεί σε μεγάλο βαθμό κωδικοποίηση των παρατηρήσεων που έχει ήδη διατυπώσει ο Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, «Μεταφράσεις Βιβλίων Οικονομικών Επιστημών στην Ελληνική Γλώσσα, 1808-1948: Τα ιδεολογικά Μηνύματα», *Πολιτική Οικονομία και Έλληνες Διανοούμενοι. Μελέτες για την Ιστορία της Οικονομικής Σκέψης στη Σύγχρονη Ελλάδα*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 1999, σελ. 11-37.

Μεσοπολεμικός πλουραλισμός

Μια τάση απομάκρυνσης από τον καθαρόαιμο φιλελευθερισμό είχε αρχίσει να εκδηλώνεται ήδη από την προηγούμενη περίοδο, με τις μεταφράσεις έργων του [Gide](#) και του [Conrad](#). Κατά τον μεσοπόλεμο όμως έχουμε για πρώτη φορά μια πραγματική πολυφωνία. Η νεοκλασική παράδοση συνεχίζεται βέβαια, με μεταφράσεις των Cassel και Fisher, όμως εμφανίζονται πια και μεταφράσεις έργων που εντάσσονται σε δύο άλλα ισχυρά ρεύματα της οικονομικής σκέψης. Το πρώτο ήταν το μεταρρυθμιστικό ρεύμα, με ισχυρές επιρροές από την σοσιαλιστική σκέψη, που εκφράστηκε με τις μεταφράσεις έργων των [Bernstein](#), [Sombart](#) και [Herkner](#), αλλά και του [Cooper](#), ακόμα και στη μετάφραση της περίληψης του *Κεφαλαίου* από τον [Lafargue](#), η οποία κυκλοφόρησε με πρόλογο του [V. Pareto](#), που ουσιαστικά αποδομεί το έργο. Όμως και η καθαρόαιμη σοσιαλιστική σκέψη βρίσκει την έκφρασή της σ' αυτή την περίοδο, είτε μέσα από μεταφράσεις έργων που προσπαθούν να εκλαϊκεύσουν τις αρχές του επιστημονικού σοσιαλισμού (Lafargue, Φερρί, Bogdanov), είτε μέσα από τις μεταφράσεις έργων του ίδιου του [Marx](#).

Δεκαετία του '30: πολυσυλλεκτικότητα και πρώτες προσπάθειες συστηματοποίησης

Ο χαρακτηριστικός πλουραλισμός του μεσοπολέμου συνεχίζεται και κατά την δεκαετία του '30. Τα έργα του Cassel, χαρακτηριστικού εκπρόσωπου του μεσοπολεμικού οικονομικού νεοκλασικισμού, μεταφράζονται κατά κόρον. Παράλληλα όμως, εμφανίζονται για πρώτη φορά και μεταφράσεις του [Keynes](#). Ωστόσο, εκείνο που αξίζει ίσως να τονίσουμε περισσότερο από οτιδήποτε άλλο σε σχέση μ' αυτή την περίοδο είναι πως για πρώτη φορά γίνεται μια συστηματική προσπάθεια να μεταφραστούν στα ελληνικά έργα των μεγάλων κλασικών της Οικονομικής Σκέψης (Smith, [Ricardo](#), Quesnay, [Malthus](#)). Κεντρικό ρόλο σ' αυτή την προσπάθεια, που δυστυχώς δεν συνεχίστηκε μεταπολεμικά, έπαιξαν οι εκδόσεις Αργύρη Παπαζήση και ο συντονιστής της σχετικής σειράς, ακαδημαϊκός Δημήτριος Καλιτσουνάκης.

Επιγραμματικά συμπεράσματα και ανάγκη για περισσότερα δεδομένα

Κλείνοντας αυτή την πρώτη παρουσίαση μπορούμε να πούμε επιγραμματικά ότι αν κατά τον 19^ο αιώνα οι μεταφράσεις οικονομικών κειμένων στα ελληνικά αφορούν κυρίως κείμενα που διέπονται από φιλελεύθερες ιδέες, αυτή η παντοκρατορία του φιλελευθερισμού αρχίζει να υποχωρεί ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα για να δώσει τη

θέση του, καθώς προχωρά ο 20^{ός} αιώνας, σε μια πολύ πιο πλουραλιστική αντιπροσώπευση.
Φυσικά, η καταγραφή μας δεν είναι πλήρης, και για να βγουν πιο ασφαλή συμπεράσματα
θα πρέπει η βάση να συμπληρωθεί με πολλές περισσότερες καταχωρήσεις.